

ЗАВАЛЬНЮК В. В.,доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри загальної теорії права
і держави(Національний університет «Одеська
юридична академія»)

УДК 321.01:340.13

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.118>**АНТРОПОЛОГІЧНА ПРИРОДА ДЕРЖАВНОСТІ**

У статті проаналізовано антропологічну природу державності як багатовимірний феномен, що формується на перетині правової матерії та людського буття. Держава розглядається не лише як інституційний порядок, а як явище, що віддзеркалює глибинні характеристики людської природи: емоційність, потребу у захисті, прагнення до ідентичності, моральні орієнтири та символічне сприйняття влади. Зазначено, що державна влада функціонує не тільки у межах юридичних норм, а й у просторі колективної уяви, де вона набуває персоніфікованих, антропоморфних рис, часто уособлюючись із конкретними політичними фігурами. У масовій свідомості вона постає як суб'єкт, здатний відчувати, діяти, захищати або карати. Також, розкриваються символічні та емоційні виміри державності, що проявляються через мову, ритуали, політичні метафори, образи лідерства й тілесності. Акцент зроблено на значенні моральної легітимації державної влади та на впливі етичних уявлень на оцінку публічного управління. Досліджується роль міфу, історичної пам'яті та культурних архетипів у формуванні образу держави. Автор доводить, що лише за умови збереження людяності та визнання особистості як співтворця влади можлива гармонізація відносин між державою і громадянином.

Антропологічна перспектива дозволяє подолати технократичне уявлення про публічну владу, підкреслюючи її залежність від культурного контексту, колективного досвіду та морального сприйняття. Такий підхід не тільки поглиблює розуміння соціальної природи держави, а й відкриває нові горизонти для формування людиноцентричних моделей управління, здатних відповідати викликам сучасного світу без втрати демократичної сутності влади. Особливої ваги набуває завдання осмислення влади як феномена, в якому політичне невіддільне від людського, а державне - від етичного та екзистенційного досвіду особистості.

Ключові слова: антропологічна природа державності, антропоморфізація влади, символічне сприйняття держави, моральна легітимація, тілесність держави, міфологізація державної влади, соціальний символізм, громадянська гідність, екзистенційна легітимність, ритуали та символіка, сакральний компонент державності.

Zavalnyuk V. V. The anthropological nature of statehood

The article analyses the anthropological nature of statehood as a multidimensional phenomenon formed at the intersection of legal matters and human existence. The state is viewed not only as an institutional order but as a phenomenon that reflects the deep characteristics of human nature: emotionality, the need for protection, the desire for identity, moral guidelines, and the symbolic perception of power. It is noted that state power functions not only within the framework of legal norms, but also in the space of collective imagination, where it acquires personified, anthropomorphic features,

often embodied by specific political figures. In the mass consciousness, it appears as a subject capable of feeling, acting, protecting or punishing. Additionally, the symbolic and emotional dimensions of statehood are revealed through language, rituals, political metaphors, and images of leadership and corporeality. Emphasis is placed on the importance of moral legitimisation of state power and the influence of ethical ideas on the assessment of public administration. The role of myth, historical memory and cultural archetypes in shaping the image of the state is explored. The author argues that harmonisation of relations between the state and the citizen is only possible if humanity is preserved and the individual is recognised as a co-creator of power.

The anthropological perspective allows us to overcome the technocratic view of public power, emphasising its dependence on cultural context, collective experience and moral perception. This approach not only deepens our understanding of the social nature of the state but also opens new horizons for the formation of human-centred models of governance capable of responding to the challenges of the modern world without losing the democratic essence of power. Of particular importance is the task of understanding power as a phenomenon in which the political is inseparable from the human, and the state is inseparable from the ethical and existential experience of the individual.

Key words: *anthropological nature of statehood, anthropomorphisation of power, symbolic perception of the state, moral legitimacy, corporeality of the state, mythologisation of state power, social symbolism, civil dignity, existential legitimacy, rituals and symbols, sacred component of statehood.*

Виклад основного матеріалу. Державна влада, розглянута крізь призму антропології, постає не як безособовий інструмент управління, а як суб'єкт, що виявляє ознаки автономності, самозбереження, цілеспрямованості та здатності до емоційного й ціннісного впливу на людину. Її функціонування відбувається не лише відповідно до формальних норм, але й у площині символічного, образного та емоційного сприйняття, що зумовлює наділення влади характеристиками, притаманними людській природі. У певному сенсі це дозволяє говорити про «олюднення» державної влади, її здатність вбирати в себе уявлення, переживання та страхи суспільства.

Одним із найбільш наочно виявлених проявів антропоморфізації державної влади є ототожнення її з конкретною особою, наділеною владними повноваженнями. У суспільній свідомості держава нерідко набуває образу правителя, лідера, або ж «обличчя влади», що уособлює собою цілісність політичної організації. Таке ототожнення зумовлює формування уявлень про державу як про суб'єкта, здатного мати власну волю, прагнення, союзників і ворогів, симпатії й антипатії. Держава перестає бути лише правовою конструкцією - вона перетворюється на носія характеру, манери поведінки, «темпераменту», що співвідносяться з людськими рисами [7].

Антропологічний вимір простежується також у трактуванні витоків державності. Підходи, що пов'язують виникнення держави з особливими якостями людини, її здатністю до спілкування, морального судження, лідерства, об'єднання навколо спільних символів і цінностей, засвідчують переорієнтацію від абстрактних правових моделей до «людиноцентричного» тлумачення державного феномена. У багатьох суспільствах формування владної вертикалі було тісно пов'язане з уявленням про надприродне походження лідера, його особливу здатність комунікувати із сакральним чи трансцендентним, що вказує на поєднання антропологічного та сакралізованого компонентів у витоках державності.

Держава постає як результат розвитку людської спільноти, що шукає механізмів організації, легітимації та стабілізації влади. Це дозволяє по-новому осмислити процеси інституціоналізації влади, в яких значну роль відіграють не лише раціональні інструменти, але й емоційна підтримка, культурні символи, ритуали, які створюють відчуття єдності між громадянами та державою [4].

У цьому контексті стає особливо важливим розглянути форми державної влади. Традиційне розмежування форм державного устрою та політичного режиму доповнюється характеристиками, що пов'язані з особистісними рисами носіїв влади, їхньою харизмою, моральним авторитетом, здатністю до комунікації з громадянами. Тобто, форма державного правління частково обумовлюється не лише конституційними нормами, а й культурно-антропологічними чинниками, включаючи символічне сприйняття влади. Характер владарювання, особливості політичної культури, рівень громадянської участі - усе це формує унікальний контекст, у якому держава функціонує як жива, історично змінна структура [8].

Вплив антропологічного чинника виявляється й у моральних підвалинах влади. У багатьох історичних контекстах до влади допускалися лише ті, хто відповідав певним моральним уявленням суспільства про доброчесність, чесність, гідність. Моральні якості лідера сприймаються не лише як етична передумова, а як основа для легітимації владних повноважень, що вказує на тісний зв'язок між етикою й політичною владою. У сучасному суспільстві це стає ще більш актуальним у контексті зростаючого запиту на прозорість, підзвітність і доброчесність державних службовців. Уявлення про морального керівника є не лише очікуванням, але й інструментом суспільного контролю.

У сучасному демократичному дискурсі зростає значення уявлень про відкритість державної влади, її доступність до впливу з боку громадянського суспільства. Це відповідає уявленням про людину як відкриту істоту, здатну до участі, самореалізації та критичного переосмислення навколишньої дійсності. Така відкритість виявляється в ідеях «демократії участі» та формуванні механізмів зворотного зв'язку між державою і громадянами. Держава в цьому разі перестає бути суб'єктом, що диктує, натомість вона вступає у діалог, виявляючи риси взаємозалежності [11]. У такий спосіб формується нова етика політичної взаємодії, де людина не є пасивним об'єктом, а рівноправним учасником у процесі прийняття рішень.

Антропологічна перспектива дозволяє інакше осмислити явище міфу у сфері державної влади. Уявлення про мудрого правителя, справедливую державу, непогрішимість влади або ж її особливу роль у світі - це елементи міфологізації, які виконують функцію легітимації, соціальної інтеграції та стабілізації. Водночас міфічний компонент має й деструктивний потенціал, коли використовується для виправдання узурпації влади або маніпуляції суспільною свідомістю. Міф може бути як джерелом колективної ідентичності, так і засобом політичного культу. Його функція полягає не лише в поясненні світу, а й у впорядкуванні соціального досвіду, що надає владі сакральної або надприродної легітимності [9].

Актуальним проявом антропологічного виміру є й вимоги до осіб, що обіймають державні посади. Законодавчі критерії - вік, життєвий досвід, моральна репутація - відображають не лише функціональні потреби апарату, а й уявлення суспільства про те, якими мають бути носії влади. У деяких правових системах закріплюються спеціальні норми щодо представництва різних соціальних груп, зокрема - за статтю, віком чи етнічним походженням, що свідчить про законотворчу чутливість до антропологічного різноманіття. Такі критерії демонструють прагнення держави враховувати не лише формальні характеристики, а й культурно-психологічний контекст сприйняття владних повноважень.

Нарешті, важливим аспектом антропологічного підходу є розуміння відповідальності як інтерсуб'єктивного феномена. Влада не є абсолютною або односторонньою: її ефективність і легітимність залежать від усвідомлення взаємної відповідальності між державою і громадянином. У цьому контексті поняття «громадянська гідність» постає як не лише етичне, а й політико-правове, що формує основу суб'єктності індивіда у відносинах з державою [5].

Отже, антропологічна природа державності є ключем до глибшого розуміння владних феноменів, їхніх витоків, трансформацій і практичних виявів. Цей підхід дозволяє по-новому осмислити природу публічної влади, її взаємодію з особистістю, а також потенціал до перетворення держави з інструмента підкорення на механізм служіння людині, її потребам і цінностям. Саме в цьому вбачається можливість гармонізації відносин між державою та особистістю в умовах модерного й постмодерного суспільства, де людський чинник відіграє все більшу роль у визначенні не лише ефективності, а й легітимності державного управління.

Проблема антропологічної природи державності також постає в площині соціального символізму та ритуалів. Державна символіка - герби, прапори, гімни, титули, церемонії - відіграє важливу роль у формуванні відчуття єдності між владою та народом. Ці символи функціонують як засоби емоційного впливу на масову свідомість, апелюючи до колективної пам'яті, історичних архетипів і моральних уявлень [3]. Вони унаочнюють присутність держави в повсякденному житті, матеріалізують її абстрактну природу, роблячи її «відчутною» у культурному просторі громадян.

Крім того, антропологічний вимір виявляється в мові, якою держава звертається до своїх громадян. Використання персоніфікованих зворотів («держава вас не забуде», «держава гарантує», «влада закликає»), емоційно забарвлених гасел та апеляцій до почуттів є засобами, що сприяють уособленню абстрактного поняття «держава» та створюють образ співрозмовника. У мовному аспекті проявляється не лише інституційна, а й екзистенційна комунікація між владою і суспільством.

Ще один аспект антропологізації державності — це вплив емоцій на політичну поведінку громадян. Сучасні дослідження в галузі нейрополітики вказують на тісний зв'язок між емоційними станами індивідів і політичними рішеннями. Страх, надія, гнів, ентузіазм здатні кардинально змінювати політичні настрої, ступінь довіри до інституцій, рівень участі у виборах або протестних рухах [10].

Важливо також враховувати, що антропологічна природа державності проявляється не лише у верхніх щаблях влади, але й на рівні локальних інституцій: органів місцевого самоврядування, соціальних служб, судових органів. Саме в цих структурах людина найбільш безпосередньо взаємодіє з державою, формуючи уявлення про її справедливість, ефективність, відкритість. У цьому сенсі саме повсякденний досвід громадян має вирішальне значення для становлення довіри до інституцій та ідентифікації з політичною системою.

Отже, антропологічна природа державності є не лише теоретичним конструктом, а й практичним інструментом аналізу взаємодії між владою та індивідом. Вона охоплює широкий спектр явищ, від символіки до емоцій, дозволяє побачити державу як складну, багатогранну форму соціального буття, в якій відображені фундаментальні риси людської природи.

У контексті військових конфліктів, надзвичайних ситуацій та системних криз, антропологічна природа державної влади проявляється у ще глибшій формі. У моменти екзистенційної загрози громадяни очікують від держави не лише забезпечення безпеки, але й вияву солідарності, емпатії, здатності до співчуття. Саме в таких умовах відбувається своєрідне «оголення» влади, коли її людська або, навпаки, антигуманна сутність стає очевидною. Поведінка держави щодо вразливих категорій населення, її реакція на страждання, втрати, соціальні потрясіння - все це набуває статусу не лише політичного, а й морального критерію легітимності влади [1].

Особливу увагу у рамках антропологічного аналізу заслуговує феномен тілесності у структурі державної влади. У символічному сенсі держава часто постає як тіло: говорять про «тіло нації», «організм держави», «здоров'я суспільства». Це не випадково, такі метафори є проявом глибоко вкоріненого у колективну свідомість уявлення про державу як живу істоту, що потребує захисту, лікування, очищення [6]. Водночас подібні уявлення нерідко стають підґрунтям для репресивної політики, коли відхилення, відмінність або опозиційність розцінюються як «хвороба», що загрожує цілісності державного організму.

Антропологічне осмислення державності дозволяє інакше подивитися і на процеси легітимації влади. Легітимність, у цьому ракурсі, це не просто юридичне визнання або формальна законність, а глибше, майже екзистенційне сприйняття держави як «своєї», такої, що заслуговує на довіру, лояльність, навіть жертви. Це відчуття виростає не з норм, а з досвіду: досвіду справедливості чи несправедливості, підтримки або зради, участі або відчуження. І саме в цьому досвіді формується справжній образ держави, який не завжди відповідає її формальному образу в нормативно-правових актах.

Зрештою, антропологічний підхід має не лише діагностичне, а й прогностичне значення. Він дозволяє зазирнути у можливі сценарії еволюції державної влади, передбачити

реакції громадян на ті чи інші форми політичної комунікації, зрозуміти, чому в одних суспільствах влада стабільна, а в інших - постійно стикається з кризою довіри. Розуміння глибинної структури очікувань, страхів, потреб і цінностей, які пронизують суспільство, дає змогу не лише пояснювати соціально-політичні явища, а й управляти ними більш гуманно, відповідально, з урахуванням людського чинника як засадничого елемента державності [2].

Таким чином, антропологічна природа державності є не лише теоретично релевантною категорією, але й методологічно продуктивним інструментом аналізу політико-правових реалій. Вона дозволяє по-іншому осмислити природу влади, її еволюцію, внутрішню динаміку та екзистенційну значущість у житті індивіда і суспільства. Вона підкреслює необхідність переорієнтації державної політики на пріоритет людини, її гідності, потреб і свобод як фундаментальних цінностей демократичного ладу.

Висновки. Узагальнюючи проведені дослідження, слід наголосити, що антропологічна природа державності проявляється не лише на концептуальному рівні, але й у щоденних практиках взаємодії між державою та індивідом. Державна влада постає не як абстрактна інституційна конструкція, а як жива система, що вбирає в себе людські риси — інтелектуальні, емоційні, тілесні, моральні. Її образ у свідомості громадян значною мірою формується через отождення з конкретною особою, наділеною владою, через символіку, ритуали, мову звернення, емоційний наратив.

Список використаних джерел

1. Gumbi K.S., Baba Y.T. Political trust and legitimacy crisis in the age of COVID-19: an assessment of the EndSARS protest in Nigeria. *Frontiers in Political Science*. Vol. 6. 2024. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2024.1334843/full>
2. Holý V., Evan T. The Role of a Nation's Culture in the Country's Governance: Stochastic Frontier Analysis. *Central European Journal of Operations Research*. No. 30(2). pp. 507-520. URL: <https://arxiv.org/abs/2102.05411>
3. Kolstø P. National symbols as signs of unity and division. *Ethnic and Racial Studies*. №29. 2006. pp. 676-701. URL: https://www.researchgate.net/publication/232943007_National_symbols_as_signs_of_unity_and_division
4. Lee S. Cultural Anthropology and Politics. *Number Analytics*. 2025. URL: <https://www.numberanalytics.com/blog/cultural-anthropology-and-politics>
5. Macintyre G., Cogan N., Stewart A., Quinn N., O'Connell M., Rowe M. Citizens defining citizenship: A model grounded in lived experience and its implications for research, policy and practice. *Health and Social Care in the Community*. 2021. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/hsc.13440>
6. Musolff R. Researching political metaphor cross-culturally: English, Hungarian, Greek and Turkish L1-based interpretations of the Nation as Body metaphor. *Journal of Pragmatics*. Vol.183. 2021. pp. 121-131. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378216621002654>
7. Oprisko R., Kaliher K. The State as a Person?: Anthropomorphic Personification vs. Concrete Durational Being. *Journal of International and Global Studies*. №6. 2014. pp. 30-49. URL: https://www.researchgate.net/publication/272087819_The_State_as_a_Person_Anthropomorphic_Personification_vs_Concrete_Durational_Being
8. Political and legal anthropology. *Britannica*. 2025. URL: <https://www.britannica.com/science/anthropology/Political-and-legal-anthropology>
9. Rudolf D.B. Stories you cannot defeat! Political myths as cultural integration and legitimization strategies of autocratic regimes. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*. №16. 2022. pp. 31-56. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12286-022-00520-0>
10. Shah T. M. Emotions in Politics: A Review of Contemporary Perspectives and Trends. *International Political Science Abstracts*. No. 74(1). 2024. pp. 1-14. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00208345241232769>
11. Партисипація як фундамент демократичного суспільства (вебінар 19.12.23). Громада – влада: діалог, довіра, дія. 2024. URL: <https://osbb-ok.org.ua/posts/participaciya-yak-fundament-demokraticnogo-suspilstva>

